

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЗЕНЧЕНКО Тетяна Федорівна

УДК: 378.091:373.3.016:811.161.1'367.623](043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА
У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
НА КОМПЕТЕНТІСНИХ ЗАСАДАХ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
ВАШУЛЕНКО Микола Самійлович.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КЛИМОВА Катерина Яківна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови;

кандидат педагогічних наук, доцент
ДУБОВИК Світлана Григоріївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри початкової освіти та методик
гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться: «___» лютого 2016 року о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04060, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б).

Автореферат розіслано «___» січня 2016 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. М. Дика

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Орієнтування освітньої політики держави на створення ефективного навчально-виховного процесу в початковій школі, посилення вимог до мовної підготовки, безумовно, актуалізують проблему формування ключових компетентностей учнів.

У Законах України «Про освіту», «Про Вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державному стандарті початкової загальної освіти знайшли відображення ті зміни, які відбулися за останні десятиліття в освіті України: істотно посилено практичний складник початкової мовної освіти; сформульовано вимоги до формування ключових компетентностей в учнів; чіткіше окреслено вимоги до результатів навчання завдяки структуруванню їх на предметні компетентності.

Компетентнісний підхід до навчання мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін стимулює розвиток питань оптимізації освітнього процесу школярів у загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці, у системі мовно-мовленнєвої і методичної підготовки студентів педагогічних факультетів у вищому навчальному закладі; мотивує удосконалення методичних рекомендацій для майбутніх учителів початкової школи; сприяє опануванню методик опрацювання частин мови, текстів різних типів і стилів, розгляд і вивчення яких дає змогу ефективно організувати систематичну й цілеспрямовану роботу з формування в учнів початкових класів необхідних компетентностей (мовної, мовленнєвої, комунікативної, предметної), набуття яких потребує сучасне життя.

Сьогодні держава й суспільство вимагають від освітніх закладів, насамперед вищих, формування високоосвіченої інтелектуальної самодостатньої мовної особистості, яка послуговується літературним унормованим мовленням. Передовсім, це стосується процесу підготовки студентів педагогічних вишів, покликаних у своїй подальшій професійній діяльності ефективно здійснювати не тільки мовно-мовленнєву підготовку учнів, а й психологічну, соціальну і творчу.

Вагомим чинником успішного формування ключових і предметних компетентностей учнів початкових класів є добір учителем ефективних форм, методів, прийомів і засобів навчання і організації навчальної діяльності. Вивчення частин мови, зокрема, прикметника, в контексті компетентнісного підходу, забезпечує всебічний розвиток мовлення учнів, пронизує й об'єднує всі види мовленнєвої діяльності учнів, підпорядковуючи роботу над мовною теорією завданням з розвитку мовлення, зокрема під час вивчення частин мови (прикметник є незамінним засобом щодо наповнення мовлення учнів значеннєвими відтінками). Окрім того, з оволодінням належним словниковим запасом української мови, умінням доречно користуватися широким обсягом виражальних засобів у будь-якій мовленнєвій ситуації, правильно й виразно висловлювати свої думки (створювати

усні й письмові зв'язні висловлювання) тісно пов'язане також виховання мовленнєвої культури учнів, їхня успішна соціалізація. Відтак, важливо орієнтувати майбутніх учителів початкових класів на обов'язкову повсякденну роботу з формування комунікативних умінь, пов'язаних із навчанням учнів продукувати тексти різних типів і стилів усної і писемної форм, що є провідною метою початкового курсу української мови. З-поміж умінь, якими повинні оволодіти учні, найважче виробляються вміння добирати матеріал для продукування елементів описового характеру, використовувати мовні засоби відповідно до літературних норм і мети висловлювання, що зумовлює володіння достатнім словниковим запасом, слововживанням і синтаксичними вміннями, які формуються в процесі засвоєння лексики, роботи над словосполученням, реченням і зразками текстів. Крім цього, важливими є вміння вдосконалювати власний текст за допомогою різних мовних засобів, зокрема прикметників, які підсилюють, увиразнюють створені словесні образи додатковими ознаками та емоційно-експресивними відтінками. Оскільки в учнів часто трапляються утруднення під час побудови усних і писемних зв'язних висловлювань, недоцільне застосування художніх засобів у текстах, творчих роботах, тому стилістичне спрямування вправ для розвитку усного й писемного мовлення учнів є досить продуктивним і має забезпечувати чітку стилістичну характеристику їхнього мовлення.

У сучасній українській мові прикметник є однією з найбільш поширених груп слів, які описують міру якості у відношеннях між особами, явищами, предметами, діями. Показник, що характеризує ступінь уживання учнями прикметників у мовленні, є відображенням зв'язку між засвоєнням мови і розвитком їхньої пізнавальної діяльності, ступенем мовленнєвого розвитку, засвоєння насамперед цієї частини мови робить мовлення учнів поширеним, різноманітним, образним і водночас точним.

Усе це зумовлює підвищення вимог як до вчителів початкової школи, мовлення яких має бути взірцевим, так і до якості фахової підготовки у вищих навчальних закладах, зокрема визначенні та упровадженні в практичну підготовку майбутніх учителів оптимальних методик забезпечення мовленнєвої спрямованості уроків української мови в контексті компетентнісного навчання. Комунікативна й лінгвометодична підготовка студентів, що здійснюється на практичних і семінарських заняттях, передбачає як набуття й удосконалення вмінь сприймати, відтворювати та створювати власні тексти різних типів і стилів, висловлюватись точно, чітко, доречно й переконливо, так і вміння передати свої знання іншим, сприяти набуттю відповідних компетентностей учнями початкової школи.

Теоретичні засади дослідження становлять праці українських і російських психологів (Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, М. Жинкін, Г. Костюк, О. Леонтьєв та ін.), учених-дослідників мовлення дітей молодшого шкільного віку (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко, І. Гудзик, С. Дубовик, Т. Ладиженська,

Н. Лазаренко, М. Львов, К. Пономарьова, Н. Скрипченко, М. Стельмахович, В. Собко, О. Хорошковська й ін.), учених-дослідників професійної діяльності вчителя-філолога (З. Бакум, О. Біляєв, Н. Голуб, Н. Дика, О. Єременко, С. Караман, О. Караман, О. Кучерук, С. Мартиненко, Л. Мацько, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентиліук, О. Савченко, В. Сидоренко й інші), дослідників професійних мовленнєвих і комунікативних умінь студентів вищих начальних закладів (Л. Бірюк, В. Борисенко, О. Горошкіна, К. Климова, О. Копусь, О. Малихін й інші). Практичну підготовку майбутніх учителів початкових класів збагачено цінними методичними рекомендаціями, зокрема щодо застосування різноманітних вправ і завдань, які охоплюють різні види мовленнєвої діяльності учнів.

Водночас аналіз наявних досліджень засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми потребують подальшого розроблення; у шкільній практиці домінує засвоєння поняття *прикметник* і використання його в мовленні здебільшого з огляду на нього як характерні особливості предмета чи явища, а не задля увиразнення висловленої думки та використання як образного засобу для продукування зв'язних висловлювань. Актуальність проблеми, її недостатнє теоретико-практичне розв'язання зумовили вибір теми дослідження «Підготовка майбутніх учителів до вивчення прикметника в початкових класах на компетентнісних засадах».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з планом науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей» (№ держреєстрації – 0113U000472). Тему дисертації затверджено Вченою радою Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 07. 11. 2012 року) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 27. 11. 2012 року).

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до вивчення української мови.

Предмет дослідження – методика навчання учнів початкових класів прикметника на компетентнісних засадах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати запропоновану методику підготовки майбутніх учителів початкових класів до вивчення прикметника на компетентнісній основі в початковій школі.

Досягнення мети дослідження передбачало розв'язання таких **завдань**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в лінгвістичній, психолінгвістичній, педагогічній, методичній літературі та практиці навчання української мови у вищому педагогічному навчальному закладі.

2. Уточнити й конкретизувати поняття *прикметник* як лексико-граматичної одиниці, визначити його місце і роль у змісті початкової мовної освіти та в практиці шкільного навчання.

3. Теоретично обґрунтувати парадигму ключових і предметних компетентностей у змісті початкової мовної освіти, зокрема на змістовій основі прикметника.

4. Визначити показники рівнів сформованості учнів вживання прикметників в усному і писемному мовленні та підготовленість майбутніх учителів до формування в учнів початкових класів умінь і навичок доцільно використовувати прикметники в процесі сприймання, розуміння і продукування текстів усної і писемної форм.

5. Розробити й апробувати експериментальну *методику* підготовки майбутніх учителів початкових класів до вивчення прикметника на компетентнісних засадах у початковій школі.

Теоретико-методологічну основу становлять: праці філософів і лінгвістів про мову як засіб спілкування (Ф. Бацевич, І. Вихованець, К. Городенська, П. Дудик, Є. Єрмаченко, І. Зязюн, І. Ковалик, Л. Мацько, П. Огнев'юк, О. Стишов та ін.), психологів і психолінгвістів (Д. Ельконін, І. Зимня, Г. Костюк, О. Леонт'єв, І. Синиця) про мовленнєву діяльність; лінгводидактів (З. Бакум, О. Біляєв, М. Вашуленко, Л. Вознюк, О. Горошкіна, Н. Дика, К. Климова, С. Дубовик, О. Караман, С. Караман, В. Капінос, О. Копусь, М. Пентилюк, В. Шляхова, С. Яворська та ін.) з проблеми комунікативного спрямування мовної освіти.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи**: *теоретичні* (вивчення й аналіз бібліографічних джерел (законодавчих та нормативних документів, психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури) з метою вивчення проблеми й визначення теоретико-методологічних основ дослідження, узагальнення і систематизація теоретичної інформації); *емпіричні* (методи збору інформації (цілеспрямоване спостереження за мовленням учнів початкових класів у процесі навчальної діяльності й у позаурочний час, інтерв'ювання, анкетування, бесіди, опитування, спостереження за уроками в початковій школі та практичними заняттями в педагогічному навчальному закладі, аналіз навчально-методичної документації, програм, конспектів уроків учителів з навчання учнів української мови, планів-конспектів студентів) для виявлення рівня сформованості професійної лінгводидактичної компетентності у студентів напряму (спеціальності) 6.010102, 7.01010201, 8.01010201 «Початкова освіта»; педагогічний експеримент (констатувальний, пошуковий, формувальний та контрольний етапи) з метою перевірки розробленої системи методичних рекомендацій щодо підготовки студентів до вивчення прикметника в початкових класах на компетентнісних засадах; методи експертної оцінки, тестування, самооцінювання); **статистичні** (аналіз результатів експериментального дослідження шляхом ранжування,

порівняння середніх арифметичних значень та перевірка достовірності їх методом визначення вірогідності часток або методом кутів).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалась у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що в роботі *вперше розроблено й обґрунтовано* методика підготовки майбутніх учителів початкових класів до вивчення прикметника на компетентнісних засадах у початковій школі; *удосконалено* методи, прийоми, визначено рівні підготовленості майбутніх учителів до формування в учнів початкових класів умінь і навичок користуватися прикметником як образним мовним засобом у процесі сприймання, розуміння і продукування текстів усної і писемної форм; *уточнено й конкретизовано* поняття «прикметник» як лексико-граматичної одиниці; *охарактеризовано* його місце і роль у змісті початкової мовної освіти та в практиці шкільного навчання; теоретично *обґрунтовано* парадигму ключових і предметних компетентностей, яких набувають учні на навчальному матеріалі прикметника; *подальшого розвитку* набули лінгводидактичні умови формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів на заняттях з методики навчання української мови.

Практичне значення здобутих результатів полягає в розробленні та впровадженні в навчальний процес підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» методичної системи як засобу удосконалення професійної лінгводидактичної компетентності, зокрема підготовки їх до формування комунікативних умінь в учнів початкових класів (на уроках української мови, у процесі роботи з розвитку зв'язного мовлення, збагаченням мовлення учнів прикметниками як виражальним засобом мовлення), під час підготовки до практичних занять у курсі методики навчання тощо. Здобуті результати сприятимуть подальшому удосконаленню підготовки майбутніх учителів до процесу формування в учнів початкових класів практичних знань, усвідомлення ними функціональної ролі прикметника та його найважливіших лексичних і граматичних категорій у мовленні, опанування вмінь добирати матеріал для продукування висловлювань описового характеру, використовувати мовні засоби відповідно до літературних норм і мети висловлювання, створювати тексти різних типів і стилів.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами методики викладання української мови на педагогічних факультетах у навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, які здійснюють підготовку вчителів початкових класів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка про впровадження № 2339 від 11.09.2015 р.); Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження № 06/26 від 28.09.2015 р.); ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка про впровадження № 3320 від 28.09.2015 р.); Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження №1/635 від 16.09.2015 р.); Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка про впровадження № 1310/01 від 19.05.2015 р.).

Дослідження проводилося поетапно.

На першому етапі (2012 – 2013 н. р.) відбувалося вивчення та аналіз лінгвістичної, психолінгвістичної і лінгводидактичної літератури з проблеми набуття професійних лінгводидактичних умінь майбутніми вчителями початкових класів (студентами педагогічних факультетів), зокрема їхньої підготовленості до практичної роботи з учнями щодо засвоєння прикметників на компетентнісних засадах. Було здійснено визначення і конкретизацію об'єкта, предмета, мети дослідження, уточнено завдання, методи дослідження та основні його напрями. Проведено спостереження за вживанням прикметників як виражального засобу мови в усному і писемному монологічному мовленні учнів 3–4-их класів, за діяльністю студентів під час педагогічної практики в школі.

На другому етапі (2013 – 2014 н. р.) було проаналізовано нормативну навчально-методичну документацію: програми, підручники, поурочні плани вчителів початкових класів, плани-конспекти студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів тощо. Визначено рівні володіння учнями 3–4-их класів уміннями – складниками ключової комунікативної компетентності, показники вживання прикметників як засобу образності мовлення в продукованих учнями творах усної та письмової форм; узагальнено дані про рівні володіння майбутніми вчителями професійними вміннями у структурі лінгводидактичної компетентності, зокрема підготовленості студентів до практичної роботи з використання лексикологічних значень прикметника як засобу увиразнення мовлення учнів; розроблено методичну систему вправ, яка сприятиме підготовці майбутніх учителів до практичної діяльності з учнями початкових класів у процесі опрацювання прикметників на уроках української мови, розвитку зв'язного мовлення, самостійній позаурочній діяльності учнів.

На третьому етапі (2014 – 2015 н. р.) завершено формувальний етап експерименту, упроваджено розроблену методику в практичну діяльність майбутніх учителів експериментальних педагогічних навчальних закладів, проведено їхнє опитування, цілеспрямоване спостереження та аналіз планів-конспектів студентів-практикантів тощо.

На завершальному етапі (вересень – жовтень 2015р.) здійснено порівняльний аналіз результатів діагностичних зрізів, опитувань студентів, проаналізовано показники вживання прикметників у творах учнів 3–4-их класів, визначено вміння студентів методично правильно будувати навчальний процес з опрацювання матеріалу прикметникового змісту на компетентнісних засадах.

В експериментальному дослідженні взяло участь 318 студентів 3–4-их курсів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня (освітнього ступеня) «Бакалавр», 7.01010201 «Початкова освіта» ОКР «Спеціаліст», 8.01010201 «Початкова освіта» ОКР (ОС) «Магістр» галузі знань 0101 Педагогічна освіта та 120 учнів (на констатувальному етапі експерименту); 250 студентів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка та його відокремлених структурних підрозділів, якими було охарактеризовано 1400 учнів (на формувальному й контрольному етапах). До анкетування було залучено 25 учителів початкових класів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення наукового дослідження висвітлено у доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів: *міжнародних* – Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка. Теорія. Практика. / Pedagogika. Teoria. Praktyka» (Щецин, 2014), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Професійна підготовка вчителя початкових класів: актуальні проблеми філології та лінгводидактики» (Луцьк-Світязь, 2014), II Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри освіти» (Суми, 2015), «Використання медіа-технологій у підготовці вчителів: європейський та вітчизняний досвід (м. Глухів, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка. Наука вчора, сьогодні, завтра. / Pedagogika. Nauka wczoraj, dziś, jutro» (Варшава, 2015); *усеукраїнських* – Усеукраїнській науково-практичній конференції «Вища педагогічна освіта України: історичний досвід та сучасні євроінтеграційні процеси» (Глухів, 2012), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2014), Усеукраїнській науково-теоретичній конференції VII Довженківські читання «Олександр Довженко і українська культура: історія, традиції, сучасність» (Глухів, 2014), Усеукраїнській інтернет-конференції «Інноваційна культура педагога: стан сформованості» (Глухів, 2015), Усеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація структури та змісту початкової освіти на засадах компетентнісного та комунікативного підходів (Глухів, 2015); *регіональних* – обласному науково-методичному семінарі «Методика формування ключових і предметних компетентностей у молодших школярів», міжрегіональному науково-практичному семінарі «Мовна освіта в Україні і за кордоном: тенденції, реалії і перспективи розвитку» (м. Глухів, 2014), звітних науково-практичних конференціях «Наукові

пошуки майбутніх фахівців початкової освіти в галузі педагогіки, психології і предметних методик», «Модернізація професійної підготовки майбутніх фахівців: компетентнісно зорієнтований підхід», II науково-педагогічних читаннях молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами «The 21st Century Challenges in Education and Science» (Глухів, 2014).

Публікації. З теми дослідження опубліковано 13 одноосібних праць, із них 7 статей – у наукових фахових виданнях, 1 публікація – у періодичному виданні, внесеному до CEJSH, INDEX COPERNICUS, 1 – у зарубіжному науковому виданні, внесеному до РІНЦ та «Ulrich's Periodicals Directory», 1 навчально-методичний посібник (та електронний розширений варіант), 4 статті за матеріалами наукових конференцій (із них – 2 зарубіжні, внесені до РІНЦ).

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 223 найменування, додатків. Повний обсяг дисертації – 206 сторінок загального тексту, з них 181 сторінка основного тексту. У роботі вміщено 5 таблиць та 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено його концептуальні підходи, визначено об'єкт і предмет, сформульовано мету й завдання роботи, схарактеризовано методологічні засади, описано методи й етапи роботи, розкрито наукову новизну й практичну цінність здобутих результатів проведеного дослідження, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, внесено дані про публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Компетентнісний підхід до формування змісту початкової мовної освіти»** – висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження, проаналізовано сутність компетентнісного підходу у практиці сучасної мовної початкової освіти, уточнено й конкретизовано поняття *прикметник* як лексико-граматичної одиниці, визначено його місце і роль у змісті початкової мовної освіти та в практиці шкільного навчання, обґрунтовано парадигму ключових і предметних компетентностей у змісті початкової мовної освіти.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дав змогу констатувати, що в змістовому діапазоні формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів особливе місце належить підготовці майбутніх учителів до роботи з формування в учнів комунікативних умінь.

З'ясовано, що в поле зору сучасних психологів, дидактів, лінгвістів, психодидактів, лінгводидактів потрапляють, зокрема, такі аспекти дослідження специфіки навчання мови: психолого-дидактичні засади (Л. Виготський, Е. Гельфман, О. Леонт'єв, М. Холодна та ін.), вивчення теорії комунікативно-діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання (В. Бадер, О. Біляєв, М. Вашуленко, Л. Вознюк, Н. Гавриш, С. Дубовик, С. Караман, Т. Ладиженська, Н. Лазаренко, Л. Мацько,

В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк, В. Собко, М. Стельмахович, О. Хорошковська, Л. Варзацька, Г. Шелехова та ін.), загальнотеоретичні проблеми культури мовлення та риторики (Н. Бабич, Н. Голуб, К. Городенська, С. Єрмоленко, М. Ільяш, М. Кожина, О. Сербенська, Л. Струганець та ін.); особливості формування й удосконалення мовлення вчителів (Н. Дика, М. Василенко, В. Жовтобрюх, О. Караман, С. Караман, К. Климова та ін.); визначення прикладного, інструментального характеру мовленнєвознавчих знань і умінь (Н. Голуб, Н. Дика, Т. Донченко, Т. Ладиженська, В. Мельничайко, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко, І. Стернін, Г. Шелехова та ін.), формування мовленнєвих і комунікативних умінь студентів вищих начальних закладів (Л. Бірюк, В. Борисенко, О. Горошкіна, К. Климова, О. Копусь, О. Малихін, О. Семенов та інші), проте лінгводидактичний аспект удосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів до усвідомлення учнями прикметника як образного засобу для продукування зв'язних висловлювань у спеціальній літературі обґрунтовано епізодично.

Висвітленню проблематики підвищення рівня мовленнєвої культури суб'єктів навчального процесу присвячено праці вчених-лінгвістів та лінгводидактів (Н. Бабич, З. Бакум, І. Білодід, Н. Голуб, О. Горошкіна, Ж. Горіна, Н. Дика, Р. Дружененко, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, О. Караман, С. Караман, І. Ковалик, А. Коваль, О. Копусь, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Пилинський, О. Пономарів, В. Русанівський та ін.), у яких розроблено методичні підходи до організації змісту та дидактичного супроводу процесу вдосконалення нормативного мовлення на різних етапах мовної освіти, в яких обґрунтовано компетентнісний підхід до формування змісту початкової мовної освіти з виокремлення таких основних положень:

Компетентнісний підхід у шкільному навчанні є інноваційним засобом його модернізації, що зумовлено проблемами досягнення якіснішої освіти не загалом для системи, а для кожного конкретного учня. Компетентнісна освіта сягає за межі традиційної парадигми навчання, у якій результатом вважається система теоретичних знань та практичних умінь учня, а не його спроможність діяти. Такий підхід сприяє системному осучасненню всіх складників навчального процесу від його мети і змісту до зорієнтованості вчителя й учнів на його результативність. Втілення ключових і предметних компетентностей у змісті шкільної і, зокрема початкової освіти, здійснюється шляхом виявлення можливостей конкретного предмета для кожної з них. Усі вони інтегруються в особистісні якості кожного учня й орієнтують роботу вчителя на формування компетентностей як особистісно зорієнтованого педагогічного процесу.

На основі аналізу лінгводидактичної літератури, чинних нормативних документів у сфері початкової освіти (Державного стандарту початкової освіти і навчальної програми з української мови 1–4-х класів), навчально-методичної літератури було визначено закономірності та складники розвитку комунікативної компетентності учнів початкових класів на матеріалі прикметника – усвідомлення

принципів формування мовленнєвих умінь і навичок, методів, прийомів і засобів навчання, реалізація яких мала б забезпечити ефективні технології набуття предметних компетентностей.

У парадигмі ключових і предметних компетентностей, набуття яких потребує сучасне життя, виокремлюють комунікативну, що передбачає забезпечення процесу опанування учнями важливого в навчальному й суспільному житті усного і писемного мовлення. Основне завдання початкового навчання мови – забезпечити усвідомлення учнями насамперед комунікативної функції мови, побудувати сучасний мовно-мовленнєвий шкільний курс, який сприятиме формуванню мовної особистості.

Одним із аспектів комплексного завдання щодо посилення практичної спрямованості навчання мови в школі визначено розвиток мовлення учнів у процесі вивчення частин мови, особливе місце серед яких належить прикметнику, що зумовлено передусім його лексико-граматичними особливостями. Лінгвістами та лінгводидактами доведено, що в сучасній українській мові прикметник є однією з найпоширеніших груп слів, що описують міру якості у відношеннях між особами, явищами, предметами, діями. Оволодіння прикметниками – вагомий чинник мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, оскільки вони сприяють розвитку більш чіткого і диференційованого сприймання навколишньої дійсності, роблять мовлення учнів змістовним, різноманітним, образним, точнішим, виразнішим.

З'ясовано, що з-поміж умінь, якими повинні оволодіти учні, найважче формуються вміння добирати матеріал для продукування елементів описового характеру, використовувати мовні засоби відповідно до літературних норм і мети висловлювання, удосконалювати власний текст, доповнювати художні образи за допомогою різних мовних засобів, зокрема прикметників, які підсилюють, увиразнюють створені словесні образи додатковими ознаками та емоційно-експресивними відтінками.

Окреслену проблему недостатньо висвітлено в сучасній лінгводидактиці початкової освіти в межах практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що зумовлює необхідність створення методичних орієнтирів щодо добору навчальних вправ, дидактичного матеріалу з метою підготовки студентів до роботи над опрацюванням прикметника з огляду на набуття учнями ключових і предметних компетентностей.

Другий розділ – **«Опанування майбутніми вчителями методики формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей на матеріалі прикметника»** – охоплює завдання, зміст та результати констатувального етапу експериментального дослідження, експериментальну методику роботи з підготовки майбутніх учителів до використання лексикологічних значень прикметника як засобу увиразнення мовлення учнів початкових класів, методичні рекомендації щодо активізації уваги майбутніх учителів до описової

функції прикметників на уроках розвитку мовлення, перевірку й аналіз результатів упровадження експериментальної методики в практику підготовки майбутніх учителів для початкової школи.

Спостереження за процесом формування комунікативних умінь і навичок учнів початкових класів на матеріалі прикметника, роботою студентів на уроках під час педагогічної практики й проводилися протягом 2012-2014 років у загальноосвітніх школах м. Глухова і Глухівського району. Результати спостережень за навчально-виховним процесом на 118 уроках із мови й розвитку зв'язного мовлення, аналіз 120 учнівських творів художнього й наукового стилів (як усної, так і писемної форм), засвідчили недостатність уваги класоводів до проблеми засвоєння прикметника як виражального засобу мови й дали змогу констатувати, що засвоєння цієї частини мови учнями відбувається лише у процесі вивчення відповідного розділу.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив, що однією з основних проблем формування комунікативно-мовленнєвих, у тому числі образномовленнєвих, умінь учнів початкових класів є порушення співвідношення між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями, що позначається на якісній характеристиці мовлення учнів, спричинює бідність мовлення, неточність, нагромадження мовленнєвих помилок і стильових недоліків. Встановлено недостатній рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до вивчення цієї теми з учнями саме на компетентнісних засадах. За нашими спостереженнями, значна частина опитуваних обмежено використовує прикметники як у власному мовленні, так і в підготовці до уроків під час педагогічної практики.

У розділі запропоновано лінгводидактичну *модель*, що є складником експериментальної методики підготовки майбутніх учителів до формування в учнів початкових класів ключових і предметних компетентностей на матеріалі вивчення прикметника (рис. 1). Пропонована методика як спосіб організації теоретичної та практичної діяльності учасників навчального процесу сприяє всебічному опануванню закономірностей та особливостей змісту навчальної дисципліни й охоплює: мету, принципи, зміст, методи, прийоми і засоби навчання; передбачає такі етапи: *інформаційно-усвідомлювальний* (усвідомлення парадигми ключових і предметних компетентностей на змістовій основі прикметника, зокрема значення прикметника у формуванні в учнів комунікативної компетентності на практичних і семінарських заняттях із методики викладання української мови), *практичний* (формування практичних умінь використовувати і створювати навчальні вправи для удосконалення розуміння учнями лексикологічних значень і виражальних можливостей прикметників у процесі підготовки планів-конспектів уроків різних типів), *професійний або дієвий* (застосування майбутніми вчителями набутих умінь у ході педагогічної практики або професійної педагогічної діяльності).

Рис 1. Лінгводидактична модель як складник експериментальної методики підготовки майбутніх учителів до формування в учнів початкових класів ключових і предметних компетентностей на матеріалі вивчення прикметника

Експериментальна методика вміщує:

— *методичну систему вправ* (навчально-методичний посібник «Система вправ для засвоєння виражальної функції прикметників учнями початкових класів») для підготовки майбутніх учителів-початківців до процесу засвоєння учнями початкових класів виражальних можливостей прикметників і здійснення в поєднанні із вправами шкільних підручників позитивного впливу на розвиток мовлення молодших школярів, його виразність, емоційність, яскравість і образність;

— *методичні рекомендації* до вивчення теми «Прикметник» у початкових класах на компетентнісних засадах (тематичні публікації в журналах «Початкова школа», «Українська мова і література в школі» тощо);

— *електронний посібник* «Система вправ для засвоєння виражальної функції прикметників учнями початкових класів» на основі друкованого варіанту, розширений і поглиблений.

Практичну мету експериментальної методики вважаємо провідною, оскільки її досягнення забезпечує підготовку майбутніх учителів до роботи з опанування учнями мовленнєвих умінь із використанням описової та виражальної функцій прикметників під час аудіювання, говоріння, читання й письма.

Підготовка до диференційованого використання творчих вправ з учнями мобілізує творчі резерви майбутніх учителів, сприяє формуванню їхньої професійної майстерності, розвитку мовленнєвої культури всіх учасників освітнього процесу. Пропонована методика є логічним і поглибленим продовженням теоретичної роботи, спрямованої на розвиток образного мовлення учнів, і передбачає взаємозв'язок тренувальних і комунікативно-творчих завдань.

Електронний посібник містить розділи, що передбачають систематичну роботу над засвоєнням виражальної функції прикметників не тільки під час вивчення відповідної теми в кожному класі початкової школи, а й у процесі вивчення інших тем, на уроках розвитку мовлення, інтегрованих уроках. Розподіл вправ здійснено за розділами для забезпечення теоретичної та практичної роботи, індивідуального підходу до учнів шляхом розподілу вправ на тренувальні (для закріплення вивченого) та поглибленого вивчення, засвоєння прямого й переносного значень прикметників, прикметників-синонімів, прикметників-антонімів, сталих виразів (фразеологізмів) із прикметниками.

Важливими особливостями застосування електронного навчально-методичного посібника є: візуалізація навчального матеріалу пропонованих учителем вправ; розширення сегмента самостійної роботи в межах уроку; інтерактивність, що дає змогу активізувати роботу учнів, їхнє образне мислення, емоційність, виразність мовлення; наявність електронних допоміжних словничків з прикметниками для засвоєння та використання в практичній діяльності.

У роботі було здійснено умовний розподіл студентів на експериментальну й контрольну групи, загальна кількість студентів узагальненої експериментальної

групи склала 125 осіб (63 особи денної форми навчання, 62 особи заочної форми навчання), контрольної групи – також 125 осіб.

За результатами опанування методики було проведено діагностичне опитування в експериментальних групах (ЕГ) і контрольних групах (КГ), що мало на меті виявлення рівня володіння готовності майбутніх учителів до практичної роботи в школі із засвоєння учнями виражальної й описової функцій прикметників. Експериментальна перевірка тривала протягом другого семестру 2014-2015 навчального року. На різних етапах дослідження було здійснено поетапні діагностичні роботи і зроблено спробу визначити міру впливу пропонованої студентам для використання методичної системи вправ на ефективність процесу засвоєння учнями початкових класів прикметника, його ролі, функціональних особливостей у мовленні, зокрема описових та виражальних можливостей, лексичного різноманіття, стилістичного забарвлення в контексті формування комунікативно-мовленневих умінь учнів. На підставі цього здійснено характеристику рівнів підготовленості студентів напряму підготовки (спеціальності) 6.010102, 7.01010201, 8.01010201 Початкова освіта: високого, достатнього, середнього, низького.

Узагальнення даних усіх складників дало змогу зазначити, що середні значення показників високого рівня в ЕГ на 15% вищі, ніж у КГ; достатнього – на 1,5%. Рівночасно, відсоток даних середнього рівня в КГ вищий на 5,5%, а низького рівня вищий в КГ на 4%. Такий розподіл показників свідчить про більш високий рівень оволодіння професійними лінгводидактичними вміннями з огляду на підготовленість студентів до роботи з учнями початкових класів, яка передбачає опанування знань про прикметник як описову й виражальну частину мови та набуття учнями практичних навичок уживання прикметників на контрольному етапі експерименту (порівняно з констатувальним етапом).

Позитивна динаміка здобутих результатів експерименту свідчить, з одного боку, про стійке забезпечення якості освіти згідно з державними вимогами, яку здобувають майбутні вчителі під час навчання на педагогічному факультеті (збільшення середніх показників високого й достатнього рівнів на 15% і 1,5%, зменшення показників низького рівня у середнього на 4%), варіативність, гнучкість та індивідуальність підготовки кожного студента, доцільність використання у процесі практичних занять додаткових навчально-методичних посібників для підготовки планів-конспектів уроків у ході кожного заняття; з іншого – про наявні широкі можливості для підвищення показників високого та достатнього рівнів володіння вміннями-складниками професійних компетентностей.

У процесі констатувального етапу було здійснено оцінювання майбутніми вчителями ЕГ умінь учнів, у навчальному процесі з якими було використано пропоновану експериментальну методику: відтворювати почуте послідовно, логічно, зв'язно, з елементами детального опису (усний та письмовий переказ), висловлювати своє ставлення до предмета (події, явища), формулювати запитання за опрацьованим

текстом (або відповідно до певної навчально-мовленнєвої ситуації), аналізувати власне й чуже мовлення, враховувати особливості мовленнєвих ситуацій, поширено аргументувати висловлені думки; створювати власні зв'язні висловлювання (речення, поширене прикметниками, тексти описового характеру; використовувати допоміжні словники (з прикметниками-синонімами, антонімами, фразеологізмами тощо).

У результаті експерименту дійшли висновку, що розвиток умінь і навичок правильно вживати прикметники в стилістично диференційованих зв'язних висловлюваннях позитивно впливає на підвищення загального рівня мовленнєвого розвитку молодших школярів, формування їхньої комунікативної компетентності. Учні, які усвідомили комунікативне завдання, доцільніше добирають для його виконання виражальні мовні засоби (порівняльну характеристику вживання прикметників у творчих роботах учнів відображено в таблиці 1).

Таблиця 1.

**Порівняльна характеристика вживання прикметників
у творчих роботах учнів 3—4-их класів**

№ з/п	Показники вживання прикметників	Етап експерименту	Художній		Науковий	
			Усн.	Письм.	Усн.	Письм.
1	Використання синонімів	Констатувальний	0,3 %	0,2 %	-	-
		Контрольний	3,1 %	4,2 %	1,1 %	2,1 %
2	Використання антонімів	Констатувальний	-	-	1,1 %	1,2 %
		Контрольний	2,3 %	3,1 %	2,1 %	2,1 %
3	Кількість прикметників у переносному значенні	Констатувальний	3,2	1,1	-	-
		Контрольний	4,1	3,2	-	-
4	Стилістично забарвлені прикметники	Констатувальний	4,1 %	2,1 %	3,1 %	4,1 %
		Контрольний	4,2 %	4,1 %	3,3 %	4,5 %
5	Кількість ужитих порівнянь	Констатувальний	2,2	1,1	-	-
		Контрольний	2,3	1,2	-	-
6	Кількість фразеологізмів	Констатувальний	0	0	-	-
		Контрольний	1,4	1,5	-	-

Як видно з таблиці, учні початкових класів, до навчального процесу з якими було залучено майбутніх учителів експериментальної групи, досягли значних змін якісного характеру, збільшилась середня кількість прикметників-синонімів у висловлюваннях: у художніх текстах вона зросла з 0,3 % до 3,1 % в усній формі, з 0,2 % до 4,2 % — у письмовій. Відбулося збільшення середньої кількості використання антонімічних прикметників у наукових творах, використання прикметникової антонімії в художніх творах (відповідно 2,3 % і 3,1 %), незначне збільшення середньої кількості прикметників у переносному значенні та фразеологізмів, що містять прикметники, в творах художнього стилю обох форм. Зросли показники вживання стилістично забарвлених прикметників у письмових формах як художніх, так і наукових творів (відповідно 4,1% і 4,5%).

З метою перевірки достовірності здобутих результатів опитування майбутніх учителів щодо їхніх характеристик учнів, у навчальному процесі з якими під час педагогічної практики (студенти денної форми навчання) і в професійній діяльності (студенти заочної форми навчання), використовувалися запропоновані методичні

експериментальні матеріали, застосовувався метод визначення вірогідності різниці часток (відсотка) появи ознаки у вибіркових сукупностях, запропонований англійським ученим Р. Е. Фішером, оскільки необхідно було опрацювати здобуті результати опитування у відсотках, що характеризували частки від кількості осіб і давали змогу оцінити достовірність різниць між цими частками.

Було обраховано узагальнений показник учнів, які опосередковано взяли участь у нашому дослідженні – 1400 осіб (цей показник взято за основу для експериментальної і контрольної груп). Оскільки узагальнена кількість учнів високого рівня за опитуванням студентів ЕГ (n_1) склала 469 осіб (a_1), то це відповідно – 33,5%; цей показник у КГ (n_2) становить 259 осіб (a_2), відповідно 18,5%; замість кожної частки взято кут, синус якого дорівнює кореню квадратному з означеної частки.

$$n_1 = 1400, a_1 = 469, p_1 = \frac{a_1}{n_1} = \frac{469}{1400} = 0,335, \varphi_1 = 1,2345$$

$$n_2 = 1400, a_2 = 259, p_2 = \frac{a_2}{n_2} = \frac{259}{1400} = 0,185, \varphi_2 = 0,8892$$

$$F = (\varphi_1 - \varphi_2)^2 \cdot \frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2} = (1,2345 - 0,8892)^2 \cdot \frac{1400 \cdot 1400}{1400 + 1400} = 83,46$$

Результат було порівняно зі стандартним критерієм Фішера за трьома рівнями надійності (сталими табличними показниками). Перевірка здобутих у результаті експерименту показників дає можливість констатувати високий рівень їхньої ймовірності.

ВИСНОВКИ

Аналіз науково-методичної літератури, урахування загальних закономірностей навчання дозволили теоретично обґрунтувати компетентнісний підхід до формування змісту початкової мовної освіти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечити інтенсифікацію мовленнєвого та комунікативного розвитку учнів початкової школи, мотивування щодо оволодіння ними українською мовою, умінням спілкуватися, застосувати набуті знання у процесі комунікації, адаптації як до умов професійних, соціальних, так і побутових, що передусім залежить від підготовленості майбутніх учителів початкової школи до успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності, зокрема за умови використання в підготовці до педагогічної роботи спеціально розробленої методики.

Підвищення вимог до мовленнєвої діяльності учнів початкової школи на сучасному етапі зумовлено запровадженням європейськими та українськими освітніми державними документами підходу, зорієнтованого на комунікативні потреби учнів та використання засобів і методів, які допоможуть їм задовольняти ці життєво важливі потреби.

У дисертації теоретично узагальнено досягнення вчених у галузі компетентнісного підходу до навчання, уточнено й конкретизовано поняття прикметник у контексті проблематики дослідження, висвітлено місце і роль прикметника у змісті початкової мовної освіти, визначено критерії та показники

вживання учнями прикметників в усному і писемному мовленні, рівні підготовленості майбутніх вчителів до формування в учнів умінь і навичок користуватися прикметниками у процесі сприймання, розуміння і продукування текстів різних типів і стилів.

Окреслено стан і шляхи розвитку мовленнєвих умінь учнів початкових класів з огляду його образності, поширеності та виразності, розроблено систему вправ для підготовки майбутніх вчителів початкових класів до роботи з учнями на змістовій основі прикметників. Сучасні державні вимоги до вищих навчальних закладів скеровано в бік формування високоосвіченої інтелектуальної самодостатньої мовної особистості, яка користується літературним унормованим мовленням. Передусім це стосується процесу підготовки студентів педагогічних вишів, покликаних у своїй подальшій професійній діяльності ефективно здійснювати мовно-мовленнєву, психологічну, соціальну і творчу підготовку молодших школярів. Компетентнісний підхід до початкової мовної освіти стимулює розвиток питань оптимізації освітнього процесу як у навчанні учнів 1–4-их класів, так і в системі методичної підготовки студентів педагогічних факультетів; мотивує удосконалення методичних рекомендацій для майбутніх учителів початкової школи.

Парадигму ключових і предметних компетентностей у змісті шкільної початкової освіти відображено в цілях Державного стандарту, у навчальних програмах та в державних вимогах до навчальних досягнень учнів. Означена парадигма, зорієнтована на цінності знання, акумулює в собі наукові засади початкової загальної освіти, пріоритетні педагогічні й методичні орієнтири освітнього процесу, що спрямовують учня від незнання до свідомого знання й практичного користування ним. Усі ключові компетентності — комунікативна, соціальна, загальнокультурна, уміння вчитися — інтегруються в особистісні якості кожного учня й орієнтують роботу вчителя на формування компетентностей учня як результативного педагогічного процесу.

У дисертації обґрунтовано комунікативну компетентність як здатність молодших школярів до комунікативної діяльності в різних мовленнєвих ситуаціях, навчальних і життєвих, що полягає в набутті ними спроможності сприймати й самостійно створювати зв'язні висловлювання, поширені образними, стилістично забарвленими та емоційно-оцінювальними засобами мови, що насамперед залежить від професійних умінь учителя, спроможності правильно будувати комунікативне спілкування, організовувати спільну з учнями творчу діяльність, мотивувати її.

Результати анкетування засвідчили наявність проблеми засвоєння прикметника як засобу образності мовлення учнів початкової школи, потребу в додатковому методичному розробленні системи вправ, що сприятимуть як практичній підготовці майбутніх учителів до професійної діяльності в школі на засадах компетентнісного підходу до вивчення прикметника, так і набуттю учнями

початкових класів ключових і предметних компетентностей у процесі засвоєння цієї частини мови протягом усього періоду навчання.

У процесі експериментального дослідження було використано такі методи навчання: пізнавальні або наочні (ілюстрування; демонстрування; спостереження); словесні (розповідь (художня, описова), пояснення, бесіда, дискусія, тренувальні або практичні (вправи). Кожен із цих методів знайшов своє відображення в системі тренувальних вправ, дидактичною метою яких було визначено підготовку майбутніх учителів до засвоєння учнями поняття прикметник, використання його в мовленні з метою увиразнення висловленої думки. Психологічною основою експериментальної методики є розуміння, усвідомлення майбутніми вчителями початкових класів мовленнєвої діяльності учнів як активної, такої, що має свою мету залежно від ситуації спілкування суб'єктів (сприймання та відтворення певного повідомлення) і передбачає взаємозв'язок із мотивом мовленнєвих дій, логічність послідовного зв'язку процесів сприймання (насамперед, зорового) та відтворення (продукування) текстів різних типів і стилів.

Істотним складником експериментальної методики і підготовки майбутніх учителів початкових класів до вивчення прикметника на компетентнісних засадах у початковій школі були принципи навчання, які зумовлювали вибір дидактичного матеріалу, методів і прийомів його засвоєння, організацію навчального процесу. З-поміж найважливіших із них були такі: загальнодидактичні (науковості; доступності навчального матеріалу; наочності; систематичності і послідовності; наступності і перспективності) і методичні (єдності розвитку образного мислення і образного мовлення; взаємозв'язку усного і писемного образного мовлення; зв'язку роботи з розвитком образного мовлення і вивчення лексико-граматичного матеріалу та уроками читання; забезпечення емоційного тла).

Якісний і кількісний аналіз результатів контрольного етапу експерименту дав підстави для висновку про **методичну доцільність** використання на практичних і семінарських заняттях та в процесі педагогічної практики експериментальної системи вправ, що підвищує готовність майбутніх учителів до професійної практичної роботи, яка сприяє засвоєнню учнями виражальних можливостей прикметників, забезпечує вивчення цієї частини мови на компетентнісних засадах.

Вважаємо за необхідне зазначити, що проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми й зумовлює подальше вивчення її. Перспективність вбачаємо, по-перше, в розробленні методичної системи, яка б сприяла б підготовці майбутніх учителів до використання навчального матеріалу як засобу соціалізації молодших школярів, упровадженню сучасних інноваційних засобів у процес розвитку мовлення учнів початкової школи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Zenchenko T. Вивчення теми «Прикметник» у 3 класі // Початкова школа. – 2014. – №1 (535). – С. 12–17.
2. Zenchenko T. Компетентнісні орієнтири щодо вивчення теми «Прикметник» у 2 класі // Початкова школа. – 2014. – №2 (536). – С. 13–17.
3. Zenchenko T. Компетентнісні орієнтири щодо вивчення теми «Прикметник» у 2 класі // Початкова школа. – 2014. – №3 (537). – С. 6–10.
4. Т. Zenchenko. Вивчення теми «Прикметник» у 4 класі як пропедевтика комунікативної діяльності в основній школі // Українська мова і література в школі. – 2014. – №3 (113). – С. 8–15.
5. Tetyana Zenchenko. The role of an adjective in the primary school language education content and training // Матеріали II науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноземними мовами «The 21st Century Challenges in Education and Science» / за заг. ред. Мілютіної О. К. : [Випуск 1] – Глухів : РВВ ГНПУ ім. Олександра Довженка, 2014. – С.92–94.
6. Zenchenko T.Ф. Компетентнісний підхід як основа професійного становлення майбутнього вчителя-початківця // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць. Вип. 24 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка; редкол.: О. І. Курок (відп. ред.) [та ін.]. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2014. – 147 с. – (Серія: Педагогічні науки; вип.24). – С. 82–87.
7. Zenchenko T. Реалізація принципу перспективності у процесі формування у молодших школярів морфологічної компетентності на матеріалі прикметника // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Ч. 2. – С. 127–134.
8. Zenchenko T. Методичні орієнтири щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до увиразнення мовлення молодших школярів // Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.11.2014 - 30.11.2014 roku. Szczecin Część. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 3/2. ISBN: 978-83-64652-72-1 (t.3/2). – С.78–83 (РІНЦ).
9. Zenchenko T. Ф. Система вправ для засвоєння виражальної функції прикметників учнями початкових класів : навчально-методичний посібник / Т. Ф. Zenchenko. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2015. – 158 с.
10. Zenchenko T. Ф. Система вправ для засвоєння виражальної функції прикметників учнями початкових класів : електронний аналог друкованого видання. – Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2015.
10. Т. Ф. Zenchenko. Прикметники як засіб увиразнення мовлення учнів початкових класів // Інноваційний розвиток вищої освіти : глобальний та національний виміри змін : матеріали II Міжнародної науково-практичної

конференції (26-27 березня 2015 року, м. Суми). – Том 2. – Суми : Вид.-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – С. 209–213.

11. Т. Ф. Зенченко. Підготовка студентів до вивчення прикметника як засобу оволодіння учнями початкових класів навичками образного мовлення // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруева. – Суми : Вид.-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 3 (47). – С. 334–343 (CEJSH, INDEX COPERNICUS).

12. Zenchenko T. The role of descriptive function of adjective in the primary school pupil's speech activity // Педагогіка. Наука вчора, сьогодні, завтра / Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 30.05.2015 - 31.05.2015 roku. Warszawa. : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour». – ISBN: 978-83-64652-72-1. – С.59–64(РІНЦ).

13. Зенченко Т. Развитие коммуникативных умений младших школьников на материале имени прилагательного в свете информатизации образования // Молодой ученый. – 2015. – №13 (93). – С. 635–641 (РІНЦ, «Ulrich's Periodicals Directory»).

АНОТАЦІЯ

Зенченко Т. Ф. Підготовка майбутніх учителів до вивчення прикметника в початкових класах на компетентнісних засадах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2016.

Дисертацію присвячено удосконаленню підготовки майбутніх учителів до формування мовленнєво-комунікативної компетентності учнів початкових класів на змістовій основі прикметника як одного із виражальних засобів мови. Розроблено методику підготовки майбутніх учителів до роботи з використання прикметника як засобу увиразнення мовлення учнів, яка б сприяла підвищенню рівня розвитку навичок мовленнєвої діяльності щодо вживання у мовленні прикметників як виражальних засобів та охоплювала: зміст, принципи, методи, прийоми, допоміжну систему вправ.

Метою розробленої експериментальної методики є надання методичної допомоги майбутнім учителям у процесі підготовки до професійної діяльності для здійснення поглибленої роботи з використання прикметника як засобу увиразнення мовлення учнів.

Ефективність запропонованої методики обґрунтовано теоретично і підтверджено практично. Основні результати дослідження знайшли втілення в практиці навчального процесу з підготовки майбутніх вчителів для початкової школи.

Ключові слова: ключові і предметні компетентності, комунікативна компетентність, прикметник, мовленнєві вміння і навички, увиразнення мовлення.

АННОТАЦИЯ

Зенченко Т. Ф. Подготовка будущих учителей к изучению имени прилагательного в младших классах на компетентностной основе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена усовершенствованию подготовки будущих учителей к формированию речевой и коммуникативной компетентностей учащихся начальных классов на основе имени прилагательного как одного из выразительных способов речи. Разработана методика подготовки будущих учителей к работе по использованию имени прилагательного как способа усиления выразительности речи учащихся, которая содействовала бы повышению уровня развития речевой деятельности в контексте использования в речи прилагательных как изобразительных способов и включала: содержание, принципы, методы, приемы, вспомогательную систему упражнений.

Целью описанной экспериментальной системы упражнений является предоставление методической помощи студентам педагогических факультетов высших учебных заведений в процессе подготовки к педагогической практике и профессиональной деятельности для работы по использованию функций имени прилагательного как способа усиления выразительности речи младших школьников.

Эффективность предложенной методики обоснована теоретически и подтверждена практически. Основные результаты исследования нашли воплощение в практике учебного процесса по подготовке учителей для начальной школы.

Ключевые слова: ключевые и предметные компетентности, коммуникативная компетентность, имя прилагательное, речевые умения и навыки, выразительность речи.

ANNOTATION

Zenchenko T. F. Future teachers' training in the process in the process of the primary school pupils' for the studying of adjectives on Competence basis– Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.02 – theory and methodology of teaching (ukrainian language). – Borys Grinchenko Kyiv university. – Kyiv. – 2016.

The thesis is devoted to improving training of teachers to formation of speech-communicative competence of primary school pupils on the basis of semantic adjective as one of the means of expression of speech. The method of preparation of teachers to work with the use of the lexicological meaning of adjective as a mean of expressiveness of speech of pupils was developed, which would assist raising the level of skills of speaking about the use of adjectives in speech as a mean of expression: the content, principles, methods, techniques, supporting system of exercises.

The aim of the developed experimental technique is to provide methodological assistance to future teachers in preparation for professional activities for the implementation of in-depth work on the use of the adjective as a mean of expressiveness of speech of pupils.

The effectiveness of the proposed system is proved theoretically and practically confirmed. The main research results were embodied in the practice of primary future teachers' education.

Keywords: competence approach, key and subject competences, speech activity, students' speech skills improving, an adjective, active vocabulary enriching, monologue utterances.